

בשער

“עוז” – על שום מה?

עשרות רבות של פעמים מופיע במקרא ביטוי מופלא זה בהטיות שונות (על פי רוב, בכתיב חסר) ובמגוון הקשרים: ‘עז והדר’, ‘עז וחזקה’, ‘עז ותעצומות’, ‘כבוד ועז’, ‘מגדל ועז’ ועוד הרבה. נתייחדה מידה זו, שנאמרה לשני פנים: מחד – הקריאה “תנו עז לא-להים” (תהלים סח, לה), ומאידך – התפילה “ה’ עז לעמו יתן” (תהלים כט, יא). יש ב”עוז” יסוד של שותפות והדדיות, כביכול, בין הקב”ה לעמו ישראל.

המלבי”ם, במספר מקומות, רואה ב”עוז” שם המצטרף לשמות נוספים המצביעים על כוח וגבורה, וייחודו הוא בכך שמציין “כוח פנימי התלוי בנושא עצמו, אף שאינו מתגלה לחוץ. כוח מתמיד, בלתי מתמוטט בעצמו” (ע”פ “הכרמל”). ‘עוז’ הוא, אם כן, מידה פנימית, מהותית ובלתי משתנה, אף שלא תמיד יש לה ביטוי כלפי חוץ.

גבורתו של גיבור המלחמה – חיצונית היא, נרכשת בהתנסות, ויש בה גם סכנה של גאות עד כדי הצורך באזהרה “אל יתהלל גיבור בגבורתו”, אולם העוז פונה מלכתחילה אל מה שמעבר לתופעות, ומגיע אל הרוח, השורש והמקור.

הגמרא בברכות (ו, א) לומדת “מנין שהקב”ה מניח תפילין? – שנאמר: ‘נשבע ה’ בימינו וזרוע עזו... וזרוע עזו’ – אלו תפילין, שנאמר: ‘ה’ עז לעמו יתן’”, שכן התפילין – “עוז הם לישראל”.

התפילין, כאות וכזיכרון, חושפות את העוז בשני פניו – עוזו של הקב”ה ועוזו של ישראל. הדדיות זו מתבטאת גם בכתוב בתפיליו של הקב”ה: “ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ”. כשם שישראל משתבחים בקב”ה, כך משתבח גם הקב”ה בישראל: “אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם” (ע”פ הגמרא שם). באותו עוז שבתפילין, שבעשיה היומיומית ובכוחות היצירה, מתגלה והולך מקור הכל הטמון בפנימיותו.

“התפילין הם עוז לישראל, פארנו החבוש עלינו, הודנו והדרנו. ... התוכן הפנימי של הנשמה... משונה ונפלא הוא בבני עם קדוש זה... שעיקר הודה ופארה טמון וגנוז הוא במעמקי הפאר החבוו בסתר מהותיותו הרוחנית...” (עולת ראייה, א, עמ’ כב), ופאר פנימי זה נחשף לאור עולם במצות תפילין.

כשביקשו ישראל אתהתורה, ענה להם הקב"ה: "לכם היא ושלכם היא, ולכם אני נותנה. ואין עוז אלא תורה, שנאמר 'ה' עז לעמו יתן'." (שיר השירים רבה ב,ג). ולא זו בלבד, אלא אף אומות העולם אומרות "תן תורתך לעמך, שנאמר 'ה' עז לעמו יתן'" (פרקי דרבי אליעזר, מא).
 העוז – היסוד הפנימי, המהותי והנצחי שבהויה – מתגלה בתורה, והיא מגשרת, כביכול, בין עליונים ותחתונים, "בחינת קודשא בריך-הוא, אורייתא וישראל – חד".
 "אשרי אדם עז לו בך" (תהלים פד,ו) – האדם המוצא את עוזו בקב"ה.

הנה מתברר כי אותו עוז של גבורת המלחמה בתפילת 'ה' עז לעמו יתן' – "שד' יתן עוז לעמו בעתות הרעה" (ראב"ע), "ויכניע כל אויביו בפניהם" (רד"ק) – שואב באמת את כוחו ממקור הרוח: "ה' אורייתא לעמיה יהיב" (ת"י לפסוק), ו"אין גיבורים אלא גיבורי התורה" (אבות דרבי נתן, כה).
 אולם אין די במתן התורה; דרוש גם עמל בקבלתה.

"ובאמת, התורה – מתנה היא בנפשות בני ישראל, אבל כפי תיקון האדם, כך מתחדש לו אור התורה. ועל זה אומרים: 'כי היא לנו עז ואורה'. 'עוז' – בעצם, 'אורה' – בהתפשטות התורה. כפי מה שיוגיעים בה, כך מתחדש להם בכל עת...
 ולכן כתיב 'עז לעמו יתן' ואח"כ כתיב 'יברך את עמו בשלום'. והברכה היא תוספות בהתחדשות התורה בכל עת, כדאיתא: 'היושב והוזהר בתורה – הקב"ה יושב ושונה כנגדו'.
 ("שפת אמת" לתהלים כח, יא)

מתוך העוז העצמותי מתפשטת והולכת גבורת הרוח, ומכוחה הולך העם ונוצח. ודווקא בעוז זה קמה ועולה גם התפילה לשלום. "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, שנאמר: 'ה' עז לעמו יתן' ה' יברך את עמו בשלום" (עוקצים ג, יא). שלום מבית ומחוץ, שלום הבוקע מתוך עוז, מתוך עמידה איתנה ותעצומות נפש.

"... הוא מה שאמר הפסוק: 'ה' עז לעמו יתן' ה' יברך את עמו בשלום'. אמר והתפלל שד' יתן עוז ותעצומות לעמו, ופרש הפסוק עצמו הענין, ואמר מהו העוז שיתן לעמו, דהיינו: ה' יברך את עמו בשלום. כי בברכם בשלום הוא העוז העצום אשר אין למעלה הימנו".

(כלי חמדה, תהלים שם)

כמעט שנתיים חלפו מאז עלה במחשבה הרעיון להוציא כתבי־עת חדש זה לאור עולם, בנסיין ליסר במה נכבדה לכתובה ויצירה תורנית בתחומי צבא, חברה ובטחון.

זכה דורנו, בחסדי ה', לתקומה ממלכתית מחדשת בארצו, אך על כורחנו נכפתה עלינו שוב ושוב מלחמת הקיום של "עזרת ישראל מיד צר". במדינת ישראל הצבא אינו סממן ריבוני גרידא, אלא מציאות חיים עמוקה וקשה הנוגעת לכל אזרח במדינה, בכל המישורים.

עם תחייה לאומית זו על כל חבליה, זוכה גם התורה למדרגה מיוחדת של "תורת ארץ ישראל", שמעלות רבות נכתרו לה, ואין לך ביטוי מובהק יותר לתורת הארץ כמו העיסוק בעניני הארץ עצמה – ישיבתה והגנתה.

"בכל דור היינו צריכים לחבב הרבה תורת ארץ ישראל, וביותר אנו צריכים לזה בדורנו, דור הנבילה והתחיה, בן הזמן של האפלה והאורה, היאוש והגבורה. בשבילו אנו צריכים סם חיים – דווקא מתורת ארץ ישראל".

(הראי"ה קוק זצ"ל, אורות התורה יג,ב)

תורתנו – תורת חיים. תורה הנובעת מן החיים ונוגעת בכל פרטיהם. השאלות המתחדשות חדשים לבקרים, המתייחסות למציאות חיים משתנה, חושפות את בחינת "תורה שבעל־פה", חו מתחדשת והולכת בדבר עם בנין העם והארץ.

"וצריכה ארץ ישראל להיות בנויה, וכל ישראל יושבים עליה מסודרים בכל סדריהם, מקדש ומלכות, כהונה ונבואה, שופטים ושוטרים וכל תכסיסיהם, או חיה היא תורה שבעל פה בכל זיו תפארתה...".

(אורות התורה א,ג)

שאלות צבא ובטחון משמשות נושא לדיון ציבורי מתמיד במישורים רבים ומגוונים – אידיאולוגיים וערכיים, אישיים וחברתיים. גם אנו, בעולמה של תורה, נדרשים כיום, במידה רבה הלכה למעשה, ל"הלכות מלכים ומלחמותיהם", ולצורך לקבוע את דמותו של הצבא, ככל שניתן, על ערכי התורה. בימים אלו, לנוכח המצב המדיני-בטחוני במדינה, מורגש צורך זה ביתר שאת.

ואכן, נתברכנו בספרי עיון והלכה אחדים בנושאי צבא ומלחמה, וכן במאמרים שנתפרסמו בבמות שונות. כל אלו תרמו נדבך חשוב בבנין מסגרת ההתייחסות התורנית לתחום רחב ומורכב זה.

אנו, ב"מרכז להלכות ולהליכות צבא", חשנו בצורך לכנס כתיבה זו, לטובת הענין ולתועלת הלומדים, בכתבי-עת שיווחד לנושא זה. כגוף שהוקם מלכתחילה על מנת לקדם את העיסוק התורני בשאלות צבא ובטחון, והכולל בתוכו מגוון רב של אפיקי עשייה – מחקר ויישום, הסברה ופיתוח – אנו מקוים כי יוזמה זו והתמדתה יביאו בעז"ה ברכה לתחום זה, ו"עוז" ישמש במה מרכזית למאמרים בכל תחומי התורה – הלכה ומחשבה, מקרא ואגדה, עיון ומחקר – שתכליתם – תרומה לעיצוב דמותם היהודית של צה"ל וכוחות הבטחון, וגיבוש תפיסה בטחונית ברוח התורה.

כרך זה הוא בבחינת פרי ביכורים, ותבלי לידה ארוכים ליוז אונו בדרכו. עמל רב הושקע באיסוף החומר, עריכתו והתקנתו לדפוס, אולם קשיים טכניים ותקציביים שונים עכבו, לצערנו, את ההוצאה בזמן רב. בעת, ברוך ה', אנו מברכים על המוגמר, מתוך תקווה ותפילה שבהמשך תהיה הדרך סלולה יותר, ושתתקיים בנו גם הסיפא של הפסוק "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאוד".

לכרך זה הצטרפו בכתיבתם רבנים חשובים מכל רחבי הארץ, לרובם המכריע היכרות קרובה וממושכת עם המציאות הצבאית בשטח (כמפקדים, רבנים צבאיים וכו'), ובתוכם חברי צוות המחקר של "המרכז להלכות ולהליכות צבא" העוסק בבירור וליבון סוגיות צבא ובטחון שונות במשך כל ימות השנה.

תקוותנו שכתבי-העת "עוז" יצא לאור בעז"ה מידי שנה, כשנתון, ושרבים יצטרפו למעגל הכותבים בו.

וכאן המקום עמנו לתודות.

יבורכו הכותבים שנתנו לנו מפרי עטם וגילו סבלנות והבנה למרות העיכוב הרב בהוצאה.

תודה עמוקה לכל חברי המערכת על מלאכתם הנאמנה והמסורה, ובראש ובראשונה לרב זכריה בן שלמה שליט"א, ראש "המרכז להלכות ולהליכות צבא", שיזם וקידם את הענין בעבודה קשה ומתמדת. תודה מיוחדת גם למזכירת המערכת, גילי, ולבחור מיכאל נ"י על עבודת העימוד. ברכה נאמנה גם לכל המסייעים והמעודדים בכל שלבי ההכנה; לרב אוהד טהרילב, מנהלו הראשון של המרכז, על חלקו בראשית הדרך; לישיבת שעלבים בצילה אנו חוסים שנים רבות, על עזרתה בהפקת הספר, וכמובן לכל הגופים והאישים שתרמו בעין יפה להוצאת כתביהעת. ברכת ה' על כולם, עוז ותעצומות להגדיל תורה ולהאדירה.

כרך זה מוקדש – נר זכרון לכל חללי מערכות ישראל הי"ד, ובכללם לשמונה מבוגרי הישיבה בשעלבים. בסוף הספר מובאים דברים שכתבו לזכרם בני משפחותיהם.

יה"ר שיסייעו דברי תורה אלו לכל העושים במלאכת הקודש והעוז בהגנת העם והארץ בתקופה קשה זו, בתפילה מעומק הלב לשלום על ישראל.

אריאל אביב

שעלבים, ניסן ה'תשנ"ד